

**Interdepartementale Commissie
Europees Recht (ICER)**

Aan:

Alle Ministers

Datum

17 april 2001

Doorkiesnummer

(070) 3 70 6703

Onderwerp

Uitleg en toepassing WTO-recht

In het bijgevoegde advies (zie bijlage 1) wordt ingegaan op materie die tot voor kort onduidelijk was: de bevoegdheid tot uitlegging van WTO-recht, in het bijzonder artikel 50 TRIPS, en de vraag of WTO-bepalingen rechtstreeks toepasselijk zijn. In een aantal recente arresten van het Hof van Justitie EG is hierover nu duidelijkheid verschaft. Hierdoor kunnen conclusies worden getrokken met betrekking tot de ruimte voor de nationale rechter terzake van de uitleg en toepassing van WTO-bepalingen. In zijn advies is de ICER tot de volgende bevindingen gekomen:

- Het Hof is uitleggingsbevoegd terzake van artikel 50 TRIPS, ongeacht of de EG gebruik heeft gemaakt van haar harmonisatiebevoegdheid op het terrein van de intellectuele eigendom. Ook de nationale rechter is tot uitlegging terzake bevoegd, omdat het een gebied betreft waarop de lidstaten nog zelf regelgeving mogen vaststellen;
- Omdat artikel 50 TRIPS zowel op door EG-recht beheerste als onder nationaal recht vallende onderwerpen van toepassing kan zijn, moeten onderling afwijkende interpretaties worden voorkomen. De nationale rechter dient dan ook zorgvuldig om te gaan met zijn uitleggingsbevoegdheid. In het kader van de plicht tot nauwe samenwerking en eenvormige uitleg van EG-recht dient hij bij twijfel het Hof een prejudiciële vraag te stellen;

- WTO-(incl. TRIPS)bepalingen hebben binnen de werkingssfeer van het EG-recht geen rechtstreekse werking; ze zijn niet in rechte inroepbaar door particulieren. Niettemin moet de nationale rechter, wanneer het een gebied betreft waarop WTO-recht van toepassing is en de EG reeds regelgevend is opgetreden, de nationale regelgeving zoveel mogelijk in het licht van het WTO-recht uitleggen. Alsdan is het voor de rechtspraak van belang de nationale kortgedingbepalingen conform artikel 50 TRIPS uit te leggen;
- Wanneer de EG nog niet regelgevend is opgetreden staat het de nationale rechter in beginsel vrij om, met toepassing van artikel 94 Gw, te bepalen of WTO-bepalingen rechtstreekse werking hebben. De ICER is evenwel van mening dat ook dan, gelet op mogelijk toekomstige verschuiving in bevoegdheden als gevolg van EG-harmonisatie en de noodzaak van uniforme uitleg, de nationale rechter de argumenten, op grond waarvan het Hof aanneemt dat WTO-bepalingen geen rechtstreekse werking hebben, in acht dient te nemen.

Gelet op het bovenstaande beveelt de ICER aan:

- De rechterlijke macht door de Minister van Justitie in kennis te stellen van dit advies;
- De relevante onderdelen van uw ministerie in kennis te stellen van dit advies.

Namens de Interdepartementale Commissie Europees Recht

Th.J.A.M. de Bruijn
eerste voorzitter

P.H.Holthuis
tweede voorzitter

*Postadres Secretariaat ICER:
Kamer 4A63
Postbus 20061
2500 EB DEN HAAG
fax: (070) 3 48 51 28*

Bijlage 1: Integraal advies uitleg en toepassing WTO-recht

Inleiding

In dit advies gaat de ICER in op materie die tot voor kort onduidelijk was: de bevoegdheid tot uitlegging van WTO-recht en de vraag of WTO-bepalingen rechtstreekse werking hebben. In een aantal recente arresten van het Hof van Justitie EG is hierover nadere duidelijkheid gegeven.¹ Hierdoor kunnen tevens conclusies worden getrokken met betrekking tot de ruimte die de nationale rechter heeft terzake van de uitleg en toepassing van WTO-bepalingen. De opzet van dit advies is als volgt.

Allereerst wordt ingegaan op de verhouding Hof van Justitie – nationale rechter wanneer het de uitlegging van WTO-recht betreft (par. 1). Voorts wordt ingegaan op de vraag of EG-rechtelijk sprake is van rechtstreekse werking van WTO-bepalingen (par. 2) en of het nationale recht, in het bijzonder artikel 94 Grondwet, noopt tot rechtstreekse toepasselijkheid van het WTO-recht (par. 2). Tenslotte worden de gevolgen voor de nationale rechter op een rijtje gezet (par. 4).

1. Verhouding Hof – nationale rechter m.b.t. uitlegging WTO-recht

Op 14 december 2000 heeft Hof het arrest Dior (C-300/98)/Assco (C-392/98) gewezen (n.n.g.). Het betreft hier de beantwoording van – Nederlandse – prejudiciële vragen over de uitlegging van de Overeenkomst inzake de handelsaspecten van de intellectuele eigendom (zgh. “TRIPS”), die als bijlage aan de WTO-Overeenkomst is gehecht en door de EG, voor wat betreft de onder haar bevoegdheid vallende aangelegenheden, is goedgekeurd.² De gerezen vragen hebben in de eerste plaats betrekking op de vraag naar de bevoegdheidsverdeling tussen Hof en nationale rechter terzake van de uitlegging van WTO-bepalingen, in het bijzonder artikel 50 TRIPS. Dit punt was eerder aan de orde in het arrest Hermès (C-53/96),³ in welk arrest het Hof bepaalde dat het bevoegd is tot uitlegging van (artikel 50 van) het TRIPS. Alvorens op

---

¹ In aanhangige zaak C-89/99 (‘Route 66’) zal het Hof de in deze arresten ingezette lijn naar verwachting bevestigen. Indien daar aanleiding toe bestaat, wordt het onderhavige ICER-advies aangepast danwel aangevuld.

² Besluit 94/800/EG, Pb EG 1994 L 336/1.

³ Arrest van 16 juni 1998, Jur. 1998 p. 3603.

dit punt nader in te gaan is het zinvol kort de juridische context van de bevoegdheidskwestie te schetsen.

De WTO-Overeenkomst is een gemengd akkoord. Dit betekent dat zowel de EG als de afzonderlijke lidstaten partij bij deze internationale overeenkomst zijn. De doctrine onderscheidt een exclusieve en een concurrerende verdeling terzake van externe bevoegdheden. Of van een exclusieve of een concurrerende bevoegdheid sprake is hangt af van de vraag, of uit het EG-verdrag of de toepassing daarvan een bevoegdheidsoverdracht aan de Gemeenschap voortvloeit.⁴ Bij de exclusieve bevoegdheidsverdeling hebben de lidstaten hun bevoegdheid terzake verloren. De exclusieve externe bevoegdheid voor de EG doet zich onder andere voor op bepaalde onderdelen van de handelspolitiek, namelijk die maatregelen die specifiek zien op internationale handel in goederen en de handel in diensten voorzover deze niet met persoonsverplaatsing gepaard gaat. Terzake van (de bescherming van) intellectuele eigendom geldt dat dit grotendeels niet op het gebied van de handelspolitiek ligt en er geen sprake is van exclusieve externe bevoegdheid. Voor de bevoegdheidsvraag is het voorts van belang onderscheid te maken naar rechtsgebieden waar wel of geen (interne, d.w.z. EG-) harmonisatie heeft plaatsgevonden. Wanneer de Gemeenschap een bepaald rechtsgebied geharmoniseerd heeft kan dit, afhankelijk van de aard en graad van harmonisatie, de vrijheid van de lidstaten om met derde landen te onderhandelen beperken of zelfs de bevoegdheid daartoe ontnemen. De enkele bevoegdheid tot harmonisatie, dus zonder deze daadwerkelijk uit te oefenen, doet geen exclusieve externe bevoegdheid op het desbetreffende gebied ontstaan.⁵ Dit speelt op gebieden waarbij de EG geen gebruik heeft gemaakt van haar regelgevingsbevoegdheid maar dit in de toekomst wel kan of zal doen.

In Dior/Assco betreft de gevraagde uitlegging van artikel 50 TRIPS een gebied, te weten de bestrijding van nabootsing, waarop de EG geen gebruik heeft gemaakt van haar (potentiële) bevoegdheid. De lidstaten zijn terzake dus nog tot regulering bevoegd. Anders dan de AG, die uitbreiding van de uitleggingsbevoegdheid van het Hof niet voorstond, concludeert het Hof dat het terzake van WTO-regels een ruime uitleggingsbevoegdheid heeft.

---

⁴ Kapteyn, Verloren van Themaat, *Inleiding tot het recht van de Europese Gemeenschappen, Na Maastricht*, p. 762, Kluwer-Deventer, vijfde druk, 1995.

⁵ Advies 1/94 van 15 november 1994, Jur. 1994, blz. I-5267. Dit advies van het Hof betreft de reikwijdte van de gemeenschappelijke handelspolitiek.

In de eerste plaats stelt het Hof, in bevestiging van het arrest Hermès, dat het tot uitlegging van artikel 50 TRIPS bevoegd is wanneer de nationale rechterlijke instanties, bij het treffen van voorlopige maatregelen ter bescherming van rechten voortvloeiend uit een EG-regeling die binnen de werkingssfeer van het TRIPS valt, hun nationale regels toepassen (punt 34).

In de tweede plaats stelt het Hof, uitgaande van de plicht tot nauwe samenwerking die bij de uitvoering van de WTO-regels op de lidstaten en de EG-instellingen rust (punt 36) dat, aangezien artikel 50 TRIPS een procedurevoorschrift is dat gelijkelijk toepassing moet vinden op alle (nationaalrechtelijk en gemeenschapsrechtelijke) situaties die binnen de werkingssfeer ervan vallen, het om praktische en juridische redenen voor de uitvoering van artikel 50 vereist is dat de autoriteiten van de lidstaten en van de EG deze uniform uitleggen (punt 37). Het Hof is daarom ook buiten het gebied van het merkenrecht bevoegd tot uitlegging van artikel 50 TRIPS, dus *ongeacht* of toepassing van artikel 50 betrekking heeft op een terrein waarop de EG gebruik heeft gemaakt van haar regelgevingsbevoegdheid, (punten 39 en 40).⁶

Geconcludeerd moet worden dat het Hof uitleggingsbevoegd is terzake van artikel 50 TRIPS, ongeacht of de Gemeenschap gebruik heeft gemaakt van haar harmonisatiebevoegdheid; deze uitleggingsbevoegdheid van het Hof betreft het hele terrein van de intellectuele eigendom. Ook de nationale rechter is tot uitlegging terzake bevoegd, omdat het een gebied betreft waarop de lidstaten (nog) zelf regelgeving mogen vaststellen (gedeelde bevoegdheid). Gelet op de noodzaak tot uniforme uitlegging is nauwe samenwerking tussen het Hof en de nationale rechterlijke instanties vereist.

Indien twijfels rijzen over de uitlegging van artikel 50 TRIPS, dienen nationale rechterlijke instanties het Hof overeenkomstig artikel 177 EG dienen te adieren

2. Rechtstreekse werking van WTO-recht?

Arrest Portugal/Raad

Op 23 november 1999 heeft het Hof het arrest Portugal/Raad (C-149/96) gewezen.⁷ Portugal had beroep ingesteld strekkende tot nietigverklaring van het besluit van de Raad betreffende de sluiting van Memoranda van Overeenstemming tussen de EG en

---

⁶ Het arrest Dior/Assco zal tevens worden meegenomen in het advies dat de ICER voorbereidt over externe bevoegdheden.

⁷ Jur. 1999 p. I-8395.

Pakistan en de EG en India, inzake regelingen op het gebied van de toegang tot de markt voor textielproducten.⁸ Tot staving van haar beroep voert Portugal schending van bepaalde regels en fundamentele beginselen van de WTO alsmede schending van bepaalde regels en fundamentele beginselen van communautaire rechtsorde aan.

In het arrest heeft het Hof bepaald dat WTO-bepalingen geen rechtstreekse werking hebben. Het Hof stelt dat de WTO-Overeenkomsten niet van dien aard zijn, dat particulieren er zich rechtstreeks voor de rechterlijke instanties van de Gemeenschap of de lidstaten kan beroepen (punt 42-46). Het Hof gebruikt daarvoor de argumenten die ook door Raad en de Commissie steeds naar voren zijn gebracht:

- (1) de geschillenbeslechtingregels van de WTO laten toe dat een Verdragspartij, in plaats van met de WTO strijdige regels in te trekken, onderhandelt over alternatieve oplossingen en, op tijdelijke basis, schadevergoeding regelt. Deze optie zou worden doorkruist, indien de rechter regels die met de WTO strijdig zijn, zonder meer ter zijde zou kunnen stellen, en
- (2) de WTO-Overeenkomsten zijn gebaseerd op wederkerigheid. Aangezien de VS en Canada bij de doorvoering van de WTO-Overeenkomsten in nationaal recht uitdrukkelijk hebben bepaald dat daaraan in de nationale rechtsorde geen directe werking toekomt, zou het toekennen van directe werking in de Europese Gemeenschappen leiden tot een onevenwichtigheid en de EG in een nadelige positie plaatsen ten opzichte van haar handelspartners.

De redenering van het Hof strookt met Raadsbesluit 94/800/EEG, waarbij de EG de WTO-Overeenkomsten, voor zover binnen haar bevoegdheid vallend, heeft goedgekeurd. In de preambule bij dit besluit is uitdrukkelijk vastgelegd dat de wil van de Gemeenschap te worden gebonden aan de WTO-overeenkomsten niet betekent dat deze rechtstreekse werking hebben.

Een beroep op een WTO-bepaling voor de nationale rechter is wél mogelijk indien een bepaling van gemeenschapsrecht ertoe strekt uitvoering te geven aan een in het kader van de WTO aangegane specifieke verplichting of indien in een gemeenschapshandeling direct wordt verwezen naar precieze bepalingen uit de WTO-Overeenkomsten (de zgh. indirecte werking van de WTO-Overeenkomsten). Het EG-recht incorporeert dan in feite de WTO-bepaling; deze is materieel EG-recht geworden. Alsdan geldt ook dat het

---

⁸ Besluit 96/386/EG van de Raad van 26 februari 1996, Pb EG L 153, p. 47.

Hof de rechtmatigheid van de betrokken regels dient te toetsen aan de WTO-regels (arresten van 22 juni 1989, zaak 70/87, Fediol, Jur. 1989, blz. 1781, 7 mei 1991, zaak C-69/89, Nakajima, Jur. 1991, blz. I-2069).

Arrest Dior/Assco

Op 14 december 2000 wees het Hof het arrest Dior (C-300/98)/Assco (C-392/98). Het betreft hier, zoals gezegd, de beantwoording van vragen over de uitlegging van de het TRIPS. Naast een vraag over de bevoegdheid van het Hof terzake (zie par. 1) was tevens de vraag naar de rechtstreekse werking van het TRIPS aan de orde, meer bijzonder van artikel 50 TRIPS. Artikel 50 is een *procedurele* bepaling: het betreft voorlopige maatregelen die dienen ter bescherming van (materiële, nl intellectuele eigendoms-) rechten die voortvloeien uit het TRIPS. Ingevolge dit artikel hebben de rechterlijke autoriteiten de bevoegdheid om voorlopige maatregelen te gelasten ingeval een inbreuk op een intellectueel eigendomsrecht dreigt (lid 1). Deze maatregelen worden, op verzoek van verweerder, beëindigd indien er geen bodemprocedure wordt aangevangen binnen een redelijke termijn (lid 6).

Het Hof bevestigt het arrest Portugal/Raad en stelt dat WTO-bepalingen geen rechtstreekse werking hebben. Hetzelfde geldt voor de bepalingen van het aan de WTO-Overeenkomst gehechte TRIPS (punt 43 en 44).

Vervolgens brengt het Hof een precisering aan:

- Betreft het een gebied waarop het TRIPS van toepassing is *en* de EG reeds regelgevend is opgetreden, zoals bijvoorbeeld het geval is met het merkenrecht (= een onderdeel van het intellectuele eigendomsrecht), dan moeten de rechterlijke autoriteiten van de lidstaten, wanneer zij met toepassing van hun nationale recht voorlopige maatregelen treffen ter bescherming van rechten die tot dat gebied behoren, krachtens het EG-recht hun nationale regels zoveel mogelijk toepassen in het licht van de bewoordingen en het doel van artikel 50 TRIPS;⁹
- Betreft het een gebied waarop de EG nog *niet* regelgevend is opgetreden en dat bijgevolg tot de bevoegdheid van de lidstaten behoort, dan worden de bescherming van de intellectuele eigendomsrechten en de daartoe door de rechterlijke autoriteiten getroffen maatregelen niet door het EG-recht beheerst. Het EG-recht verlangt derhalve niet, maar sluit evenmin uit, dat de rechtsorde van een lidstaat particulieren het recht toekent om zich rechtstreeks op artikel 50 van

---

⁹ Vgl. zaak C-53/96, Hermès, Jur. 1998 p. I-3603, punt 28.

het TRIPS te beroepen, of de rechter verplicht deze bepaling ambtshalve toe te passen (punt 47 - 49).

Geconcludeerd moet worden dat, krachtens het gemeenschapsrecht, WTO-bepalingen niet door o.m. particulieren in rechte inroepbaar zijn. Er is sprake van algemene uitsluiting van rechtstreekse werking, welke uitsluiting betrekking heeft op alle onderdelen van de WTO-Overeenkomsten, inclusief het beleidsterrein van de intellectuele eigendom. Nationale rechterlijke instanties zijn aldus op dit terrein niet verplicht op verzoek van partijen of uit eigen beweging toepassing aan artikel 50 TRIPS te geven. Dit betekent echter niet dat nationale rechter in het geheel geen rekening hoeft te houden met artikel 50 TRIPS. De nationale rechter moet de nationale (procedure-) regels namelijk in het licht van die bepaling uitleggen, althans wanneer het een gebied betreft waarop het TRIPS van toepassing is en de EG reeds regelgevend is opgetreden.

Is de EG-nog niet regelgevend opgetreden, dan wordt de vraag naar al dan niet rechtstreekse werking van het WTO-recht niet beheerst door het gemeenschapsrecht maar door het nationale recht.

3. WTO-recht rechtstreeks toepasselijk via artikel 94 GW?

Hierboven is geconcludeerd, dat binnen de werkingssfeer van het EG-recht, geen sprake is van rechtstreekse werking van WTO-bepalingen. Vervolgens rijst de de vraag, of deze bepalingen via artikel 94 Grondwet (Gw) rechtstreeks toepasselijk kunnen zijn in de nationale context. Artikel 94 Gw luidt als volgt:

“Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties.”

In de nationale jurisprudentie is een aantal criteria ontwikkeld voor toepassing van artikel 94 Gw. Deze vallen in belangrijke mate samen met de criteria voor rechtstreekse werking zoals die door het EG Hof gehanteerd worden. Onder andere

van belang zijn de aard, inhoud en strekking van de verdragsbepaling¹⁰, de formulering van de verdragsbepaling en de bedoeling van verdragspartijen.

In de eerste plaats moet worden aangenomen, dat de nationale rechter niet ingevolge artikel 94 Gw ieder verbindendheid/rechtstreekse werking van WTO-bepalingen aanneemt, wanneer de EG reeds regelgevend is opgetreden. De materie wordt dan beheerst door het EG-recht; de nationale rechter dient de rechtspraak van het Hof in acht te nemen (zie par 2).

Wanneer de EG nog niet regelgevend is opgetreden, en dus het onderwerp buiten de bevoegdheid van de EG valt, staat het de nationale rechter in beginsel vrij om, met toepassing van artikel 94 Gw, te bepalen of WTO-bepalingen rechtstreekse werking hebben. De ICER is evenwel van mening dat ook in dat geval de nationale rechter de argumenten, op grond waarvan het Hof aanneemt dat WTO-bepalingen geen rechtstreekse werking hebben, in acht dient te nemen.

Geconcludeerd moet worden dat, wanneer de EG terzake van een onderwerp reeds regelgevend is opgetreden, het de nationale rechter niet langer vrij staat rechtstreekse werking van WTO-recht aan te nemen.

De ICER is voorts van mening dat, ook indien een onderwerp (nog) niet EG-gereguleerd is, de nationale rechter de argumenten, op grond waarvan het Hof aanneemt dat WTO-bepalingen geen rechtstreekse werking hebben, mee dient te wegen bij de vraag of de aan de orde zijnde WTO-bepalingen rechtstreeks in de nationale rechtsorde toepasselijk zijn. E.e.a.gelet op mogelijk toekomstige verschuiving in bevoegdheden als gevolg van EG-harmonisatie en de noodzaak van uniforme uitleg.

4. Gevolgen voor de nationale rechter

Gelet op hetgeen in de voorgaande paragrafen is besproken, kan met betrekking tot de bevoegdheid van de nationale rechter terzake van WTO-bepalingen het volgende worden geconcludeerd.

---

¹⁰ Zie bijvoorbeeld arrest van de HR inzake de Harmonisatiewet (AB 1989, 207).

(1) T.z.v. uitlegging WTO-recht

Het Hof is bevoegd tot uitlegging van artikel 50 TRIPS, ongeacht of de EG regulerend is opgetreden op het terrein van de intellectuele eigendom. Ook de nationale rechter is tot uitlegging van artikel 50 TRIPS bevoegd. Met deze ruimte tot uitlegging moet zorgvuldig omgegaan worden. In het kader van de plicht tot nauwe samenwerking en eenvormige uitleg van EG-recht dient de nationale rechter bij twijfel het Hof een prejudiciële vraag te stellen.

(2) T.z.v. rechtstreekse werking WTO-recht

De WTO-Overeenkomst, inclusief haar bijlagen, heeft krachtens het gemeenschapsrecht in beginsel geen rechtstreekse werking. Er kan slechts (via de band van het EG-recht) aan de WTO-Overeenkomst getoetst worden, indien een EG-besluit beoogt uitvoering te geven aan een bepaalde WTO-verplichting in de communautaire rechtsorde of uitdrukkelijk verwijst naar specifieke bepalingen van de WTO-overeenkomst. Buiten die twee gevallen kunnen o.m. particulieren zich niet rechtstreeks voor de nationale rechter op WTO-bepalingen beroepen.

Weliswaar kan de nationale rechter, wanneer het een gebied betreft waarop WTO-recht van toepassing is en de EG regelgeving heeft vastgesteld, geen rechtstreekse werking toekennen aan WTO-recht, hij moet dan wel de nationale regelgeving zoveel mogelijk in het licht van het WTO-recht uitleggen. Deze plicht tot ‘WTO-conforme uitleg’ betekent voor de nationale rechter dat deze het relevante nationale recht zoveel mogelijk WTO-conform moet ‘inkleuren’. Voorwaarde hiervoor is dat het nationale recht daarvoor de ruimte biedt: er moet wel een nationaalrechtelijk ‘handvat’ zijn om WTO-conform uit te leggen.

In het geval van artikel 50, lid 6 TRIPS, ingevolge welk artikel voorlopige maatregelen, op verzoek van verweerder, worden beëindigd indien er geen bodemprocedure wordt aangevangen “binnen een redelijke termijn”, is de ICER van mening dat de nationale kortgedingbepalingen die ruimte tot WTO-conforme uitleg ook bieden. Uit het systeem van het wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (boek 1, titel 3, afdeling 18) volgt dat de rechter een termijn kan bepalen waarbinnen de bodemprocedure kan worden ingeleid.

Het is voor de rechtspraak van belang terzake van (de handhaving van) het intellectuele eigendomsrecht daadwerkelijk een WTO-conforme uitleg te hanteren.

Overigens zij opgemerkt dat momenteel (onder meer) het nationale kortgedingrecht wordt herzien; het is de bedoeling artikel 50 TRIPS nationaalwettelijk te verankeren.¹¹

De ICER is tenslotte van mening dat, wanneer de EG nog niet regelgevend is opgetreden en dus het onderwerp buiten de bevoegdheid van de EG valt, het de nationale rechter in beginsel vrij staat om, met toepassing van artikel 94 Gw, te bepalen dat WTO-bepalingen rechtstreeks toepasselijk zijn. De ICER meent evenwel dat de nationale rechter ook in dat geval de argumenten, op grond waarvan het Hof aanneemt dat WTO-bepalingen geen rechtstreekse werking hebben, in acht dient te nemen.

---

¹¹ Wetsvoorstel herziening rechtsvordering, Kamerstukken 26 855. Art. 2.13.7 (voor henummering) komt overeen met artikel 50 TRIPS.

Bijlage 2: leden van de werkgroep

Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Mr. P.P. Reimer

Buitenlandse Zaken

Mr. I. van der Steen

Mr. J.S. van den Oosterkamp

Economische Zaken

Mr. J.S. Watson

Mr. B. Tonnaer

Justitie

Mr. M.Q.M. Oosshot (tot augustus 2000)

Mw. mr. N.Th. van Schelven

Mw. mr B.M. Veltkamp

Mw. mr. F. van Zomeren (tot augustus 2000)